

XV.

Kirkehistoriske Bidrag fra den nyere Tid.

Meddelte af Provst C. Bruun i Sværborg¹⁾.

1.

Om Præsten P. Holsts Forandringer ved Daaben og »Forbedringer« i Luthers Katekismus.

Den i de følgende Breve omtalte Hr. Peder Holst, der var Præst ved S. Mortens Kirke i Næstved 1807—23 og døde 1832 som Sognepræst i Kallundborg, var en frugtbar pædagogisk Forfatter og regnedes i sin Tid endog af Professor Jens Møller til de »af Almue-Skolevæsenets Theori og Praxis i Sandhed fortjente Mænd«²⁾. At han var en af Rationalismens mest erklærede Tilhængere hertilands, fremgaar af hans i de nedenanførte Breve fra Biskop Münster omtalte Katekismus, af hvilken Mynster har meddelt meget betegnende Prøver i sit Skrift »Om de danske Udgaver af Luthers lille Katekismus«, 2den Udg. S. 40—41 (jfr. ogsaa Helveg, Den danske Kirkes Hist. efter Reform. 1ste Udg. II, 421). Saaledes er f. Ex. i den anden Trosartikkel indskudt: »udsendt af Gud til at lære«, og udskudt »nedfoer til Helvede«, ikke at tale om mange andre »Forbedringer«. — Her følger nu Brevene.

a. Fra Provst Bryndum i Næsby til Amtsprøbst Bøgh i Herfølge³⁾.

Næsbye d. 2den May 1812.

Angaaende Deres Høyærværdigheds ærede Skrivelse af 13de f. M., om at meddeele Oplysning, hvorvidt det maatte medføre

¹⁾ De indledende Bemærkninger ere af H. Rørdam.

²⁾ J. Møllers Theol. Bibl. V, 353. Holsts mange Skrifter anføres i Erslews Forfatterlexicon. I, 690—2, og Suppl. I, 841.

³⁾ Over denne findes en Nekrolog af M. P. Kruse i J. Møllers Tidsskrift for Kirke og Theologi. I, 221 flg. Han betegnes heri som »en ægte evangelisk Theolog, fast overbevist om vort Lærebegrebs Sandhed, men lige langt fra al Bogstavnjeneste og fra den Licents, som ikke agter paa Kirkens Symboler«.

Sandhed, at Hr. Pastor Holst til St. Mortens Kirke i Nestved ved Barnedaab skal udelade det apostoliske Symbolum, giver jeg mig den Frihed at indstille følgende:

At afgive nogen paalidelig Efterretning i anførte Henseende, er temmelig vanskeligt for mig, fordi jeg ikke selv nogensinde har været overværende ved nogen Hjemmedaab (thi Daab i Kirken skeer jo sjelden eller aldrig i vore Dage) og altsaa maatte jeg søge at blive underrettet af vedkommende Fædre; men at gaae frem paa denne Maade, synes mig at være mindre passende; og, om jeg endogsaa gik nok saa forsigtig frem ved at spørge denne eller hiin, vilde det vist ikke længe blive en Hemmelighed, og jeg vilde maaskee snart faae Anseende af, at jeg, ved paa en hemmelighedsfuld Maade at efterforske Hr. Holstes Handlinger, kuns søgte at skade ham.

Om Deres Højærværdighed saa synes, da skal jeg broderlig og i Stilhed tale med Hr. Holst om denne Sag, og det saaledes, at jeg nok af ham Selv skal faae den omskrevne Oplysning; og, i Tilfælde af at Rygtet maatte bekræfte sig, foreholde Hr. Holst det Urigtige og Ulovmedholdelige i en saadan Handling, samt derhos paa en Maade lade ham forstaae, at jeg meddeeler slige Raad endogsaa efter Bemyndigelse fra høyere Sted.

Bifalder Deres Højærværdighed denne min Indstilling, udbeder jeg mig behageligst underrettet.

Ærbødigst

Bründum.

S. T. Hr. Amtsprovst Bøgh.

b. Embedsbrev fra Biskop F. Münter til Amtsprovst Bøgh.

Efterat Sognepræsten til St. Mortens Menighed i Nestved Hr. Holst i en til Cancelliet indgiven Ansøgning havde anholdt om at forundes Privilegium til selv allene at lade trykke og forlægge en af ham besørget nye Udgave af Luthers lille Catechismus til Brug i Skolerne, har højbemeldte Collegium under 29de i forrige Maaned tilmeldt mig: at det Ansøgte ikke kan bevilges.

Ved at underrette velbemeldte Hr. Holst herom ville Deres Højærværdighed ogsaa behage kjerligen at tilkiendegive ham,

deels at han har været aldeles uberettiget til at sætte paa Titelen af en af Rigets symboliske Bøger, som altsaa er en Lov, at den er forbedret: da ingen Privatmand og ingen Lærer i Kirken er beføjet til at forbedre Symbolerne; deels og: at den katechetiske Samtale over det Spørgsmaal: hvorfor kaldes vi Lutheranere? som er oversat efter Doltzes neueste Catechisationen, er saare upassende; hvilket Hr. Holst selv vil indsee, naar han overvejer en Catechismus Bestemmelse, da en Elementar Bog for Almues Børn just er det alleruheldigst valgte Sted til at yltre Ideer om muelige Forbedringer i Religions Lærens Fremstillelses-Maade: Thi i Religionen selv vil Hr. Holst dog vel ikke reformere? Og ved saaledes at meddele ham disse mine Erindringer, ville Deres Højærværdighed behage baade selv og i Forening med den værdige Provst Bryndum at formane Hr. Holst til at afholde sig fra alle saadanne Foretagender, hvortil han ikke finder Hiemmel i Kirke-Lovene. Thi det er min Pligt, som Stiftets Biskop, at overholde disse, og at vaage for at der er Uniformitet i Lære og Gudstieneste.

Kjøbenhavn den 8de September 1812.

Münter.

S. T. Hr. Amtsprovst Bøgh.

c. Privatbrev fra Biskop Münter til Amtsprovst Bøgh.

Jeg ledsager mit officielle Brev, angaaende Hr. Holst, med et par fortrolige Linier. Deres Højærværdighed har udentvivl seet hans Catechismus. Mandens Fremgangsmaade røber Mangel paa Judicium, ellers vilde han ikke have exponeret sig saaledes; og han er lykkelig at han slipper saa godt. Maaden hvorpaa D. H. vil tilkiendegive ham den sidste Passus i mit Brev, overlader jeg ganske til Dem selv. Men da der er intet Beviis for det, hvorpaa jeg har henpeget — at han nemlig i Daaben har udeladt Symbolum apostolicum — er det maaskee rigtigst at give ham denne sidste Formaning mundtlig, ligesom jeg veed, at det allerede er skeet af Hr. Provst Bryndum. Vale et fave T. T.

M.

Højærværdige Hr. Amtsprovst Bøgh.

2.

Brev fra Præsten Chr. Olsen i Næsby til Amtsprovst Bøgh i Herfølge.

Efterfølgende Brev fra den som en hæderlig og kristelig Præst og som Ingemanns fortrolige Ven bekendte Christen Olsen, der døde 1833 som Præst i Ljunge og Braaby ved Sorø, fortjener formentlig at opbevares, da det indeholder adskillige karakteristiske Ytringer og giver os et smukt Billede af dets Forfatter.

Næsby d. 11 Januar 1817.

Ifølge Deres Høiærværdigheds Circularære af 21 December f. A. giver jeg mig den Frihed at melde, at i Næsby og Tyvelse Skoler bruges foruden den befalede Psalmebog, Catechismus og Lærebog: 1. Birchs bibelske Historie gennemseet af Biskop Balle, 16 Opl. Kbhvn 1816. 2. Funks lille Naturhistorie oversat af Amtsprovst Mønster. 3. Verfels korte Jordbeskrivelse, Kbhvn 1805. De sidste dog meest til Øvelse i Indenadslæsning, saaledes at de i samme indeholdte Kundskabers Bibringelse ansees for Bisag.

For nu efter Deres Høiærværdigheds Opfordring at afgive min Bedømmelse over disse Bøger, da holder jeg Bibelhistorien for antagelig god, og mener, man bør beholde den, indtil en fuldkomnere kan have. Om de andre 2 derimod er min Mening, at de ikke give det Begreb om Naturen og Jordklodens Leilighed, som deslige Bøger burde, nemlig et fatteligt og let overskueligt Begreb, der kunde rummes i en Bondesøns Hjerne og derhos være til Opbyggelse. Hvad nytter det, at Almuesbørn faae nogle afrevne Brokker af Kundskaber om Urter, Dyr og Stene, om Lande, Floder og Steder paa Jordkloden? Det nytter jo til intet uden til at bibringe dem den Indbildning, de nu ere noget klogere, endskjøndt de ere det ingenlunde.

At jeg overalt skal tale noget om den hele Ting med bestemte Læsebøgers Indførelse foruden de 3 befalede, da holder jeg for, at den er ingenlunde ønskelig i den nærværende Tid. Man bør jo overalt vogte sig for at ansee noget for væsentligt ved Almuens Underviisning, som ikke umiddelbart kan henføres

til et gudeligt Sindelag eller tjene til at befæste dette. Men væsentligt bliver det jo anseet, som udtrykkelig befales at skulle læres, og naar man nu ikke kan pege paa Bøger, der uimodsigelig have vidst at forene Kundskab med Opbyggelse, og dog alligevel faaer saadanne indført i Landsbyskolerne, saa udrettes jo ikke andet, end at man paanøder Folket en tom Kundskab, som det ikke veed, hvor det skal føre hen, og som maaskee snarere tjener til at forvilde end til at oplyse det. Ja dersom der vare saadanne Bøger skrevne med eenfoldig Kløgt, om hvilke i det mindste Fleerheden af christne Mænd maatte tilstaae, at de havde uadskillelig sammenslynget christen Troe med Naturens eller Historiens Betragtning, da skulde jeg intet have imod at de indførtes i Almueskolerne, men deslige Bøger ere jo ikke til, i det mindste ikke mig bekendte, og de kunde jo ikke fremtvinges ved Kongebud eller fremlokkes ved Premier, men maae udspringe af en christelig Tidsalder, naar Herrens Time kommer, at Almuen skal tage inderligere Deel i de Beskuelser, der hidindtil have været de mere Oplærtes Besiddelse, endskjendt de, som vi vide, kun have baadet lidet derved paa Sjelenes. Vi, som vide, at Gud regjerer, og at Jesus Christus styrer sin Kirke, vi vide jo ogsaa, at naar Timen kommer, da giver Herren sine Redskaber Naade til saaledes eenfoldelig at slynge Troen levende ind i den menneskelige Videns forskjellige Dele til Menigmands Opbyggelse, og naar det er skeet, da behøves de Bøger, hvori det er skeet, ei at paanødes Menigheden ved Cancellibefalinger, den tager dem da af sig selv, elsker og ærer dem som noget, der hører til ret Forstand paa den christelige Troe, og tilegner sig dem som et Arvegods, der er kommet ned til den paa Tidernes Strøm og som med Rette tilhører dem.

Desforuden bør man ogsaa betænke, at saalænge der ingen bestemte Læsebøger er, saa har christne Folk Lov til at hielpe sig frem, som de kan, med at faae de dem anbetroede Børn frem efter Lejlighed, men naar der først ere visse Bøger fastsatte, da maatte man enten ligefrem offentlig erklære sig imod dem, hvis de ikke fandtes hensigtsmæssige efter Eens Overbeviisning, eller man lod dem ubrugte og tog hvad der fulgte paa, hvilket jeg i saadanne Tilfælde troer jeg burde gjøre. Nu derimod, da intet fast er forordnet, kan Oplysningens Praasestøbere

tage dem, de finde Behag i, og de i samme indeholdte galne Tanker føre de saa alligevel til Torvs og gjøre dermed Almuen galen; betænksomme Mænd kunde derimod vælge de Bøger, der tykkes dem mindst skadelige, og deraf overspringe det meest upassende.

Endelig troer jeg, at naar man havde en fortrinlig Bibel-historie og en anden historisk Læsebog, da kunde man lade sig nøie. At gjøre mange Vidtløftigheder for nye Abcdeter anseer jeg for en Daarlighed. Stavning er og bliver en Øvelse, der skal drives og først kan fuldkommes ved flittig Læsning i Bog, og man kan ligesaa godt begynde med at slave til Fader vor som til Fadebuur. Almuen har desuden ikke mange Penge tilovers for Bøger og giver dem ogsaa nødig ud dertil, allerhelst naar de ikke kan see nogen ret Raison deri. — Dette er i Korthed mine Tanker om denne Sag, vist lod der sig sige en Deel mere derom, men jeg agter dette for tilstrækkeligt.

Jeg veed, det en tidlang har været D. H. magtpaaliggende at faae visse Bøger indført, men jeg beder Dem i Guds Navn efter modneste Overbeviisning ikke at forhaste Dem med den Ting og hellere, hvis De har gjort Bevægelse derom hos Cancelliet, at standse dermed, ja sætte Dem imod Iværksættelsen, uden at bryde Dem om hvad Verden siger. Sagen er sandelig vigtig, og har man først faaet os nogle af den nye Tids gale Bøger paabyrdede, da er det ikke saa let at blive dem qvit igjen. Jeg veed, Grundtvig skriver i denne Tid paa en liden Bondekronike. Det er at formode, at han kan skrive en saadan Bog, om ellers Nogen; derfor bie i det mindste, indtil De seer, hvordan den lykkes. — Deres Høiærværdighed veed, at jeg ærer og agter Dem som en Fader, derfor vil De heller ikke ansee det for Mangel paa Ærbødighed, om der i en Gesvindighed er løbet et Ord eller en Vending ind, der kunde have været bedre valgt. At opholde det Forehavende, der er begyndt, det er mig magtpaaliggende, men ogsaa er det mig magtpaaliggende, at De bevarer Deres venlige Godhed for mig, og den beder jeg, De ikke vil formindske. Herren velsigne og bevare Dem og Deres, det ønsker hiertelig

Deres ærbødige

C. Olsen.
